

Justyna Kobus, Błażej Osowski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Filologii Polskiej
Poznań
jusper@amu.edu.pl, blazej.osowski@amu.edu.pl

Z refleksji nad polszczyzną regionów i nie tylko. *Język w regionie – region w języku II*

Problematyka geograficznego zróżnicowania języka od lat zgłębiana niezmiennie cieszy się zainteresowaniem lingwistów, a konieczność intensyfikacji badań w tym obszarze jest niekwestionowana. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom Pracownia Dialektologiczna i Zakład Lingwistyki Antropologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu zaproponowały cykliczne spotkania pod hasłem *Język w regionie – region w języku*. Takie ujęcie tematu przewodniego nawiązuje do wcześniej organizowanych przez Pracownię Dialektologiczną konferencji z cyklu *Gwary dziś*, gdzie kładziono szczególnie nacisk na szersze spojrzenie na funkcjonowanie gwar.

Pierwsza edycja konferencji (2014) poświęcona była gwarom wielkopolskim, które zajmują szczególne miejsce w historii języka polskiego, są obszarem żywotności wielu archaizmów słowiańskich i przez długi okres znajdowały się na pograniczu językowym słowiańsko-germańskim. Materiały z tego spotkania ukazały się jako *Język w regionie, region w języku* w roku 2016 pod red. Błażeja Osowskiego, Justyny Kobus, Pauliny Michalskiej-Góreckiej, Agnieszki Piotrowskiej-Wojaczyk. W podobnej formie ukazały się też referaty z tego spotkania.

Druga międzynarodowa konferencja naukowa z tego cyklu poświęcona językowemu zróżnicowaniu geograficznemu Polski i Słowiańszczyzny odbyła się w Poznaniu w dniach 17–18 listopada 2016 r.

Obrady otworzyli w siedzibie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w Sali Posiedzeń im. Seweryna Mielżyńskiego, Panowie Dyrektorzy Instytutu Filologii Polskiej dr hab. Marek Osiewicz i dr Krzysztof Skibski, zwracając uwagę na tradycję badań regionalno-językowych w Poznaniu skupiających się zarówno na problemach języka współczesnego, jak i jego historii. Następnie wygłoszono trzy referaty plenarne. Dr hab. prof. IS PAN Dorota K. Rembiszewska (Warszawa) w referacie *Materiały polskie Georga Wenkera do Niemieckiego atlasu językowego jako źródło XIX-wiecznej polszczyzny regionalnej* przedstawiła wyniki badań oparte na analizie 700 ankiet z obszaru Śląska, Poznańskiego, Pomorza (w tym z Kaszub), Mazur, Warmii. Przedstawiono m.in. zróżnicowanie geograficzne nazw ‘gospodarz’, ‘kielbasa’, polskich odpowied-

ników *ganz, zum Dreschen*. Dr hab. Kazimierz Sikora oraz dr Agata Kwaśnicka-Janowicz (UJ) zwrócili uwagę w swym wystąpieniu *Regionalność wielkich miast (przypadek polszczyzny miejskiej Krakowa)* na przejściowy i mieszany charakter tej odmiany języka polskiego. Składają się na nią: gwarowy substrat, polszczyzna ogólna (galicyzmy), elementy języków środowiskowych i zawodowych. Prof. dr hab. Bogdan Walczak (Akademia im. Jakuba Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim) w wystąpieniu *Gwara a tożsamość poznańska* wskazał na wzajemne uzależnienia języka i kultury. Łączy je ambiwalentny stosunek – język jest częścią kultury i jednocześnie jej zwierciadłem. Szczegółowe przykłady zaczerpnięto z gwary miejskiej Poznania, dla której – zdaniem referenta – sprzyjające warunki do wykorzystania jako tworzywa kultury regionalnej zaistniały dopiero po II wojnie światowej.

W pozostałej części dnia obrady kontynuowano w siedzibie Instytutu Filologii Polskiej – referaty podzielone zostały na dwie sekcje.

Sekcję A rozpoczął referat dr hab. Heleny Grocholi-Szczepanek (IJP PAN, Kraków) pt. *Nowe badania języka mieszkańców wsi regionu polskiego Spisza* poświęcony nowo powstającemu projektowi, którego celem jest dokumentacja języka mówionego ludności spiskiej oraz opracowanie elektronicznego korpusu tekstów i nagrań gwarowych. Autorka przedstawiła ogólne założenia, sposób pozyskiwania materiałów, wykorzystanie narzędzi informatycznych itp. Dr hab. Anna Kostecka-Sadowa (IJP PAN, Kraków) w referacie *Najstarsze poświadczenia w kartotece Słownika gwar polskich IJP PAN w Krakowie i ich współczesne funkcjonowanie w świadomości użytkowników* zweryfikowała stopień znajomości wybranych XV–XVI-wiecznych jednostek leksykalnych w świadomości użytkowników gwary. Dr Justyna Kobus (UAM) w referacie zatytułowanym *Dokumentacja papierowa w zasobach archiwum Pracowni Dialektologicznej UAM* scharakteryzowała poznańskie archiwum dialektologiczne pod względem zawartości archiwaliów papierowych. Referentka zaproponowała sposób podzielenia zasobu na zespoły archiwalne, jak też przedstawiła potrzeby związane z należyтым funkcjonowaniem tegoż archiwum.

Popołudniowe obrady rozpoczęło wystąpienie prof. dr hab. Anny Piotrowicz i dr hab. prof. UAM Małgorzaty Witaszek-Samborskiej (UAM) zatytułowane *Kilka uwag o regionalnym zróżnicowaniu nazw placu targowego w mowie mieszkańców miast* – referat był owocem analizy materiału językowego pochodzącego od 500 osób z blisko 100 miast. Referentki przedstawiły bogaty zasób nazewnictwa placu targowego. W przestrzeni miejskiej usytuował swój referat również dr hab. Kazimierz Sikora (UJ) – wystąpienie zatytułował *Kraków spod ciemnej gwiazdy w symbolicznej przestrzeni miast*. Następnie wysłuchano referatu dr Katarzyny Konczewskiej (Grodno) pt. *Polszczyzna grodzieńska. Stan badań i perspektywy*, w którym referentka zwróciła szczególną uwagę na powstałe po 1993 r. publikacje dotyczące polszczyzny Grodna (z wyodrębnieniem poszczególnych grup tematycznych i kierunków badań) w celu określenia perspektyw badawczych nad tą odmianą polszczyzny północnowschodniej. Kolejny referat w tej części obrad wygłosiły dr Barbara Batko-Tokarz i dr Patrycja Pałka (UJ) – *Polszczyzna regionalna Krakowa – zarys projektu badawczego Katedry Historii Języka i Dialektologii WP UJ*. Referentki scharakteryzowały projekt oraz wskazały problemy teoretyczne z nim związane, jak np. pojęcie regionalizmu czy jego opis leksyko-graficzny.

Po krótkiej przerwie rozpoczął się ostatni cykl wystąpień zaplanowany na ten dzień. Sekcję A rozpoczęła dr hab. Anna Mlekodaj (PPWSZ w Nowym Targu) referatem na temat *Kulturowych funkcji narracji gwarowych na przykładzie dawnych i współczesnych godek z Podhala*; referentka omówiła cele tekstów o walorach artystycznych (zgodnie z antyczną zasadą *docere, movere, delectare*) i ich funkcje. Porównano gadki tradycyjne (Sabały) i współczesne (internetowe). Kolejny referat wygłosiła dr Monika Kresa (UW), która przedstawiła uwagi nt. *Jak postrzegamy polszczyznę kresową w filmie? – percepcja i ocena języka bohaterów filmu Spadek przez studentów kierunków filologicznych (na podstawie badań ankietowych)*. Za pomocą metody filologiczno-frekwencyjnej analizie poddano lingwistyczne kompetencje odbiorcze w zakresie filmowej stylizacji. *Funkcjonowanie gwar wielkopolskich w przestrzeni medialnej. Przegląd wybranych form* to temat referatu mgra Bartosza Cemborowskiego (IS PAN, Warszawa), który wykorzystując dyskusje internautów i przeprowadzone z nimi wywiady, omawia prestiż lokalnego wariantu języka wśród internautów i świadomość językową użytkowników.

Na sekcję B w pierwszym dniu konferencji złożyły się następujące wystąpienia: Dr hab. Lechosław Jocz (Akademia im. Jakuba Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim) omówił *Rozwój samogłosek nosowych w gwarze strzepskiej*, wskazując na możliwe kontynuanty nosowości w tej jednej z kaszubskich gwar. Zróżnicowanie realizacji związane było przede wszystkim z kontekstem fonetycznym, w mniejszej mierze – czynnikami społecznymi. Dr hab. Jolanta Migdał (UAM) w wystąpieniu zatytułowanym *O polszczyźnie wydanej w Poznaniu* Postylli mniejszej *Jakuba Wujka* zreferowała problem kształtowania się polskiej fleksji w XVI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem upowszechniającej się w tym czasie końcówki *-ej*. Referentka zaprezentowała szczegółowy rozkład wariantywnych form wszystkich typów rzeczowników żeńskich trzech przypadków: dopełniacza, celownika i miejscownika liczby pojedynczej na przykładzie dwóch kazań pierwszego Wolrabowego (czyli poznańskiego) wydania *Postylli mniejszej* Jakuba Wujka. Dr Piotr Bartelik (UZ) w swym wystąpieniu *Gramatyzacja i inne procesy rozwojowe a kontakty językowe na przykładzie polskich i kaszubskich analitycznych form czasownikowych* zbadał cechy konstrukcji złożonych z czasownikiem *mieć* (w języku polskim) i *mieć/być* w języku kaszubskim. Porównanie konstrukcji polskich i kaszubskich (w ujęciu diachronicznym i synchronicznym) pozwoliło na naszkicowanie tendencji rozwojowych i wyjaśnienie różnic pomiędzy poszczególnymi formami.

К.ф.н. Ирина В. Бакланова (ИЛИ РАН, Санкт-Петербург) w referacie *Лексика ювелирного дела в говоре села Красное Костромской области* przedstawiła leksykę związaną z pracami jubilerskimi. Poza bogatymi cytatami referentka wyróżniła w materiale warstwy leksykalne: dialektyzmów, profesjonalizmów i terminów. Katarzyna Zagłoba, studentka UAM, przedstawiła referat *Słownictwo z zakresu pola tematycznego LAS na pograniczu dialektów małopolskiego, wielkopolskiego i mazowieckiego*. Młoda badaczka prowadziła badania nieopodal Domaniewka (pow. poddębicki), badanego dawniej przez Mieczysława Szymczaka, co wniosło cenny aspekt porównawczy. *Formy grzecznościowe w kaszubszczyźnie na podstawie twórczości Aleksandra Majkowskiego* zostały przedstawione przez mgr Marię Jocz (UG). Badaczka skupiła się na formułach powitań i pożegnań oraz zwrotów do adresata używanych w trzech powie-

ściach kaszubskojęzycznych A. Majkowskiego. Dr Emil Popławski (IJP PAN, Kraków) w referacie *Rok rolniczo-gospodarski w świetle przysłów w gwarach polskich* zaprezentował przysłowia kalendarzowe obejmujące przede wszystkim okres od końca lutego do października.

Dr hab. Tomasz Wicherkiewicz (UAM) i mgr Bartłomiej Chromik (UW) w referacie *Ożywianie świata wymysiöeryś – zagadnienia rewitalizacji języka wilamowskiego* przyjrzeni się na wybranych przykładach kluczowym zmianom postaw i ideologii językowych wobec i w obrębie *Wymysiöeryś* oraz ich wpływowi na jego etno- i ekolingwistyczną żywotność. Dr Katarzyna Czarnecka (IJP PAN, Kraków) przedstawiła referat *W poszukiwaniu tożsamości językowej – internetowa społeczność «Howorymo po swojomu»*, w którym pokazała, czym jest wg użytkowników analizowanej strony internetowej „swoja mowa”, w jakich relacjach pozostaje z używanymi na Podlasiu gwarami białoruskimi i ukraińskimi, i jaki jest jej związek z identyfikacją etniczną członków społeczności „Howorymo po swojomu”. Z kolei dr Katarzyna Sobolewska (IJP PAN, Kraków, Warszawa) sięgając do materiałów sprzed półwiecza, w wystąpieniu *Warmia i Mazury na styku kultur. Relacje między językiem polskim, niemieckim a gwarą w wypowiedziach autochtonów z lat 50. XX wieku* analizowała wypowiedzi mieszkańców regionu pod kątem historii nabywania języków, stosunku do nich, reakcji na powojenne zderzenie kultur.

Drugi dzień konferencji (tj. 18 listopada 2016 r.) rozpoczęły obrady w dwóch sekcjach.

W sekcji A dr Iwona Żuraszek-Ryś (UZ) odpowiadała na pytanie *Co o regionie mówią nazwy terenowe (na przykładzie mikrotoponimów z okolic Zielonej Góry)?*, traktując język jako system znaków, w którym zakodowana jest informacja o otaczającym świecie na temat przejawów życia materialnego i duchowego społeczeństwa. Następnie Katarzyna Zagłoba (UAM) przedstawiła z perspektywy studenckiej sprawozdanie z dwóch edycji zajęć fakultatywnych prowadzonych na poznańskiej polonistyce – *Językowo-kulturowe aspekty pogranicza w dydaktyce uniwersyteckiej. Kaszuby i Śląsk*. Dr Agnieszka Piotrowska-Wojaczyk (UAM) w referacie *Nazwy ryb w polszczyźnie regionalnej (na podstawie danych słownikowych)* zaprezentowała regionalne nazwy ryb, które zostały odnotowane w słownikach ogólnych języka polskiego z okresu od początku doby nowopolskiej do przełomu XX/XXI wieku. Dla każdego hasła sporządziła pełną metrykę leksykograficzną, a nadto skonfrontowała nazwy ze słownikowymi źródłami historycznymi. Mgr Bartosz Juszcak (UWr) w referacie *Brneński hantec a gwara warszawska (próba porównania)* zestawiał różnice i podobieństwa wymienionych odmian językowych oparte na chronologii, bazach językowych, zapleczu socjalnym, bazie komunikacyjnej odnoszącej się do sfery kontaktów międzyjęzycznych.

Sekcję B rozpoczęła к.ф.н. Ольга Н. Крылова (ИЛИ РАН, Санкт-Петербург) z wystąpieniem *Лексика русской традиционной народной одежды в лингвокультурологическом аспекте (на материале диалектных словарей)*, w którym referentka przedstawiła zróżnicowanie rosyjskiej leksyki gwarowej uzależnione od czynników pogodowych i społecznych. Z kolei dr Paulina Michalska-Górecka (UAM) analizując nazwy wyznawców religii (spośród których najliczniejsze były nazwy związane z reformacją), przedstawiła *Językowo-kulturowy obraz innowiercy w pismach Ja-*

kuba Wujka. Dr Konrad Kazimierz Szamryk (UwB) w referacie *Uwagi o języku rękopisu Roślin potrzebnych Krzysztofa Kluka na tle normy języka polskiego II połowy XVIII wieku*, badając cechy językowe autografu (ze szczególnym uwzględnieniem zjawisk regionalnych), próbował ustalić, czy którymś spośród dwóch skryptorów był K. Kluk. Referat dra Błażeja Osowskiego (UAM) pt. *Inwentarze dóbr szlacheckich – między mową a pismem* poświęcony był wielkopolskiemu materiałowi z 2. połowy XVIII w. i obecności w nim elementów dwóch typów kultury: oralnej i cyrograficznej.

Po wystąpieniach w sekcjach odbyły się obrady plenarne. *Ewolucja słownictwa w gwarze* została przedstawiona przez prof. dra hab. Józefa Kąsia (UJ). Referent zwrócił uwagę na przenikanie się ogólnopolskiego i gwarowego kodu językowego, na których jakość wpływa filtr kulturowy – stąd interferencje oraz przenikanie słownictwa biernego do czynnego zasobu leksykalnego użytkowników gwary. Profesor omówił proces przenikania się dawnych i współczesnych nazw i ich znaczeń. Д.ф.н. Сергей А. Мызников (ИЛИ РАН, Санкт-Петербург) w referacie *Смоленские говоры в исторической ретроспективе: трансформация или ассимиляция?* przedstawił losy zmiennej przynależności gwar smoleńskich do zespołu gwar białoruskich lub rosyjskich oraz przeanalizował w aspekcie diachronicznym wybrane dane leksykalne. Prof. dr hab. Halina Karaś (UW) w wystąpieniu zatytułowanym *O niektórych wyznacznikach regionalnego zróżnicowania polszczyzny północnokresowej (na przykładzie Litwy)* zreferowała zróżnicowanie polszczyzny kresowej na przykładzie materiału terenowego zebranego na obszarze Ignalina i Jeziorosów, czyli tzw. trzecim zwartym obszarze polskojęzycznym na Litwie. Referentka wykazała wagę frekwencyjności cech kresowych w badaniu zróżnicowania terytorialnego polszczyzny północnokresowej. Prof. dr hab. Jerzy Sierociuk (UAM) w referacie *Przeszłość i przyszłość dialektologii poznańskiej* przedstawił potrzeby współczesnych badań dialektologicznych w Poznaniu na tle dokonań ich twórców i kontynuatorów. Omawiając perspektywy rozwojowe środowiska poznańskiego przedstawił m.in. aktualnie prowadzone tematy badawcze oraz sylwetki naukowe pracowników zatrudnionych obecnie w Pracowni Dialektologicznej UAM.

W programie były też referaty, których autorzy nie mogli osobiście wygłosić: dr hab. prof. UAM Tadeusz Lewaszkiewicz (UAM) – *Zasługi Heleny Szejkwowskiej w badaniach nad polszczyzną północnokresową*, К.ф.н. Roksolana Perkhach (Національний Університет «Львівська політехніка», Львів), *Аналіз концепту ЛІКАР на матеріалі медичної термінології*, dr Ewelina Grześkiewicz (IJP PAN, Kraków), *Gwary mazurskie dziś*, К.ф.н. Тетяна О. Ястремська (ІУ НАН України, Львів), *Словотвірна мотивація: деривати з коренем -верх- у говорах південно-західного наріччя*.

Podsumowania konferencji dokonał prof. dr hab. Jerzy Sierociuk, wskazując na jej wysoki poziom, różnorodność perspektyw służących analizowaniu tematyki regionalno-językowej oraz wymieniając ośrodki, których przedstawiciele odpowiedzieli na zaproszenie organizatorów: Институт лингвистических исследований РАН (Санкт-Петербург), Институт українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів), Національний університет «Львівська політехніка» (Львів), Grodno (bez afiliacji), Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie, Instytut Sławiastyki PAN w Warszawie, Podhalańska Państwowa

Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Zielonogórski.

Dr Błażej Osowski (sekretarz konferencji) w imieniu pozostałych organizatorów (dr Justyny Kobus, dr Pauliny Michalskiej-Góreckiej i dr Agnieszki Piotrowskiej-Wojaczyk), dziękując wszystkim za przybycie, zamknął konferencję.